

Юлія Сирота,
канд. філол. наук.,
зав. кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського Інституту економіки і права
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

О. ГЕНРІ УКРАЇНСЬКОЮ В ШКОЛІ

У статті йдеться про особливості перекладу українською мовою оповідання американського письменника О. Генрі «Останній листок», яке вивчається у школі в сьомому класі. Автор статті визначає перекладацькі трансформації, які використано при перекладі англomовного художнього тексту українською мовою, а також порівнює український переклад оповідання з російським перекладом. У статті наголошено на ролі художнього перекладу в культурному розвитку нації.

Ключові слова: художній переклад, оригінал, перекладацькі трансформації, перестановка, заміна, додавання, опущення, конкретизація, генералізація, розширення змісту, модуляція, адекватність перекладу.

The article deals with peculiarities of translation into Ukrainian language the short story by American writer O'Henry «The last leaf», which is studied in school in 7th form. Author of the article defines translation transformations, which are used in translation of the English text of fiction. Author also compare Ukrainian translation of the story with Russian one. The role of artistic translation in the cultural development of the nation is emphasized in the article.

Key words: artistic translation, original, translation transformations, transposition, replacement, addition, omission, concretization, generalization, broadening, modulation, adequacy of translation.

*Для кожної нації найважливішим кроком
на шляху її культурного розвитку
стають переклади іноземних творів.
Й.В. Гете [I, с. 135]*

Ці слова Гете ще раз підтверджують загальноприйнятту думку про те, що перекладач є посередником між народами, між культурами, і роль художнього перекладу у цьому зв'язку дуже вагома. Перекладні твори, окрім посередницької функції, виконують і творчу, продуктивну місію, і завжди є важливим стимулом розвитку національної мови, літератури, культури.

Отже, художній переклад треба розглядати як ланку взаємодій і взаємовпливів культур, літератур і мов. У сучасному перекладознавстві побутує думка про те, що

в основі перекладу як виду міжмовної, міжлітературної та міжкультурної комунікації лежить продукування тексту, який адекватно замінює текст оригіналу в іншій культурі, іншій мові та іншій комунікативній ситуації. Саме на цьому шляху перебуває спосіб досягнення еквівалентності, яка передбачає не повну ідентичність двох текстів, а достатню спільність їх змісту для цілей комунікації в конкретних умовах. Актуальна думка О. Фінкеля, який у праці «Теорія і практика перекладу» [7] розмірковує з приводу адекватності перекладу художньої прози. Зокрема він зазначає, що художнім перекладом «треба називати лише той випадок, коли збереження чужої стилістики не йде коштом тематики й навпаки» [7, 77]. Безумовно, навіть найточніше передавання змісту твору, всієї його тематики з усіма дрібницями, але без збереження стилістичних ознак, ще не дає твору права називатися перекладом. З іншого боку, навіть повне збереження стилістичних особливостей оригіналу без збереження тематики теж не можна назвати перекладом. Домогтися в цьому рівноваги оригіналу — мета кожного перекладача. Особливо це стосується перекладу тих творів, які читають діти.

У сучасній школі твори американського письменника, майстра короткого оповідання — О. Генрі (Вільям Сідні Портер) (1862-1910) вивчаються у 7 класі, а оповідання «Останній листок» обов'язкове для вивчення за програмою. Цікаво, що це ж оповідання вивчається і на уроках англійської мови, що цілком зрозуміло, оскільки мова твору досить проста і водночас багата. Такий міжпредметний зв'язок дає змогу учням порівнювати оригінал з перекладом, що є важливим прийомом у вивченні і мови, і літератури.

Першим перекладачем творів О. Генрі українською мовою був Остап Вишня; 1924 року вийшла в його перекладі збірка новел О. Генрі. Твори О. Генрі перекладали також В. Мисик, М. Дмитренко, О. Логвиненко, О. Терех та інші. Оповідання «Останній листок» (збірка «Палаючий світильник», 1907) у хрестоматії з зарубіжної літератури для 7 класу подано в перекладі Миколи Дмитренка. Цей твір — яскравий приклад типового короткого сюжету О. Генрі, написаного згідно з його формулою, яка сформулювала стиль письменника [9, 105]. Такою «формулою» є несподівана розв'язка: автор до самого кінця твору приховує від читача важливу інформацію. О. Генрі збагатив жанр оповідання введенням двох розв'язок. Причому друга розв'язка доповнює першу або протиставляється їй, як це і відчутно у творі «Останній листок».

Мета статті — проаналізувати особливості перекладу М. Дмитренка оповідання О. Генрі «Останній листок» і визначити, які перекладацькі трансформації застосовано в перекладі англійського художнього тексту. Для глибокого аналізу залуцаємо зіставлення українського перекладу з російським перекладом оповідання О. Генрі, здійсненого Н. Дарузес. Такий перекладознавчо-компаративістський аналіз дасть змогу побачити переваги і недоліки українського перекладу.

Уже на початку оповідання бачимо лексичну заміну — конкретизацію. Зазначмо, що застосування конкретизації у перекладі вимагає творчого підходу перекладача. Наприклад, у реченні «*In a little district west of Washington Square the streets have run crazy and broken themselves into small strips called 'places'*», [8, 178.], де прямим значенням слова *place* є місце, сидіння, він перекладає «вулиці показалися й розбилися на вузькі і смужки, що називаються проїздами» [5, 399]. Це уточнення зроблено для того, щоб читач краще зрозумів текст. Перекладач також застосовує конкретизацію для ширшого і повнішого розкриття змісту твору: *At the top of a squatty, three-story brick Sue and Johnny had their studio* [8,178]. — *Студія Сью і Джонсі містилася на горищі присадкуватого триповерхового цегляного будинку* [5, 339]. У цьому випадку автор розкриває значення слів, щоб пояснити читачеві, що малося на увазі, бо, якщо залишити фразу з прямим значенням цих слів, вийшло б: зверху... триповерхової цегли, що не зовсім логічно.

Johnsy, dear,' said Sue, bending over her [8, 181]. — Джонсі, любя, — сказала Сью, схилившись над ліжком [5, 342].

The fancy seemed to possess her more strongly as one by one the ties that bound her to friendship and to earth were loosed [8, 182]. — Невідчепна думка про смерть опановувала Джонсі дедалі дужче в міру того, як одна по одній слабишали ниточки, що зв'язували її з другою і всім земним [5, 344].

Зауважмо, що англійські слова широкої семантики можуть перекладатися українською мовою за допомоги не тільки конкретизації, а й вилучення їх у перекладі взагалі, а також шляхом використання їхніх словникових відповідників.

Взагалі, при перекладі з англійської мови на українську явище заміни конкретного, видового поняття більш абстрактним, родовим спостерігається набагато рідше за конкретизацію значення. Деколи цього вимагає логіка побудови думки.

Перекладач М. Дмитренко використовує генералізацію для створення більш естетичного перекладу: *a mite of a little woman* [8,179]. Якщо в цьому випадку автор обрав би дослівний переклад, ми б отримали: мініатюрне створіння мініатюрної жінки. Щоб уникнути тавтології, перекладач обрав варіант: мініатюрна дівчина [5, с. 339].

Then she swaggered into Johnsy's room with her drawing board, whistling ragtime [8, 179]. — Потім узяла креслярську дошку і, насвистуючи веселий мотивчик, незалежно ввійти до кімнати [5, 340]. В українській мові лексема *ragtime* має свій відповідник — регтайм (синкопований танцювальний ритм). Але тут М. Дмитренко використовує явище генералізації задля кращого сприйняття тексту. У цьому реченні спостерігаємо також синтаксичні трансформації, чого не має у російському перекладі: *Потом она храбро вошла в комнату Джонси с чертежной доской, насвистывая рэгтайм* [6,101].

'She has one chance in — let us say, ten,' he said, as he shook down the mercury in his clinical thermometer [8,179]. — У неї один шанс... ну, скажімо, з десяти, — повідомив він, збиваючи ртуть у термометрі [5, 340]. Дослівно *clinical thermometer* перекладається як медичний, максимальний термометр, але такий переклад зіпсував би «художність тексту».

У перекладі М. Дмитренка чимало прикладів іншої перекладацької трансформації — модуляції. Модуляція є варіюванням повідомлення, чого можна досягти, змінивши кут або точку зору. До цього способу можна вдаватися, якщо видно, що дослівний або навіть транспонований переклад приводить в результаті до вислову граматично правильного, але суперечить духові мови перекладу. Перекладач застосовує цей вид перекладацьких трансформацій, щоб художньо та естетично адаптувати твір до читача мови перекладу. Він замінює не лише окремі слова та вислови, а й цілі речення.

Has she anything on her mind? [8, 179]. — Які в неї були наміри на майбутнє? [5,340]. Хоча в російському перекладі залишається та ж сама форма: *О чем она думает?* [6,101]. М. Дмитренко використовує модуляцію, спираючись, очевидно на наступне речення, в якому йдеться про плани дівчини на майбутнє. Наведімо ще приклади.

But, lo! [8,182]. - Неймовірна річ! [5, 344].

There goes another one [8,180]. — Он іще один упав (листок) [5, 341].

And now I must see another case I have downstairs [8,183]. — А тепер я повинен навітатися ще до одного хворого, тут унизу [5, 345].

He is an old, weak man, and the attack is acute [8,183]. — Він старий, немічний, а хвороба в тяжкій формі [5, 345].

When the last one falls I must go, too [8, 180]. — Коли впаде останній (листок), я померу [5, 341].

Johnsy lay, scarcely making a ripple under the bedclothes, with her face toward the window [8, 179]. — Джонсі, майже непомітна під ковдрою, лежала, повернувшись обличчям до вікна [5, 340].

So, to quaint old Greenwich Village the art people soon came prowling, hunting for north windows and eighteenth-century gables and Dutch attics and low rents [8, 178]. — Отож люди мистецтва незабаром налетіли в старий чудернацький Грінч-Вілідж у пошуках вікон, що виходять на північ, гостроверхих дахів XVIII століття, голландських мансард і низької квартирної платні [5, 339].

Over on the East Side this ravager strode boldly, smiting his victims by scores [8, 179]. — По Іст-Сайдю цей зарізяка роззулював сміливо, ішов швидко, вражаючи десятки жертв [5, 339].

У перекладі українською мовою у застосуванні модуляції ми знайшли неточності. Речення «*A man? said Sue, with a Jews'-harp twang in her voice*» [8, 179] М. Дмитренко перекладає: Хлопця? — перепитала Сью голосом, схожим на звук натягнутої струни [5, с. 340].

Російський переклад: Мужчины? — переспросила Сью, и ее голос зазвучал резко, как зубная гармоника [6,101].

У цьому випадку російський перекладач щодо еквівалентності виявився ближчим до оригіналу, ніж український. Адже *a Jews'-harp* — це варган (щипковий музичний інструмент у вигляді підкови або пластини з прикріпленим до неї металевим язичком, при грі цей інструмент притискають до зубів. Тобто це не струнний інструмент, проте асоціація з натягнутою струною в українському перекладі вдало передає ставлення Сью до чоловіків, яке показав О. Генрі у своєму тексті. Можливо перекладач свідомо уникає назви музичного інструмента й акцентує на слові *twang*, адже це слово має кілька значень 1) різкий звук натягнутої струни 2) видавати різкий дзвінкий звук. Так М. Дмитренко досягнув адекватності в перекладі.

Іноді М. Дмитренко використовує прийом додавання слова, щоб читачеві стало зрозумілим, про що йдеться, якщо в тексті трапляються специфічні назви. Додавання — граматична або лексична трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення, щоб правильно передати зміст оригіналу [4, 112]. Наприклад: *Japanese parkin* [8, 179] — японська паперова серветка [5, 340]. Читач, який не володіє певними фоновими знаннями не зрозуміє, що таке японська серветка. Тому така трансформація логічна і потрібна. Проте в перекладі М. Дмитренка трапляються і недоліки в застосуванні трансформації. Наприклад: *They had met at the table d'hote of an Eighth Street 'Delmonico's'...* [8, 178]. — Вони познайомилися за табльдотом у місцевому ресторанчику «Дельмоніко», що на Восьмій вулиці... [5, 339]. Тут мова йде про дешевий ресторанчик на Восьмій вулиці Грінч Віліджа, який іронічно порівнюється з шикарним рестораном «Дельмоніка» в центрі Нью-Йорка. У російському перекладі слово *Дельмоніко* опущене: «Они познакомились за табльдотом одного ресторанчика на Восьмой улице» [6, 100]. Таке опущення справедливе, оскільки в українському перекладі, читач, який не має фонових знань, може подумати, що *Дельмоніко* — це назва ресторанчика, а не іронічна асоціація.

У перекладі М. Дмитренка твору О. Генрі «Останній листок» ми бачимо приклади вилучення слова в деяких фразах та реченнях:

But Johnsny did not answer [8, с. 182]. — Джонсі не відповіла [5, 344].

'I'd rather be here by you,' said Sue. 'Beside, I don't want you to keep looking at those silly uz leaves' [8, 181]. — Краще я побуду біля тебе, — відповіла Сью. — До того ж я не хочу, щоб ти весь час дивилась на ті дурні листки [5, с. 342].

And that afternoon Sue came to the bed where johnsny lay, contentedly knitting a very blue and very useless woollen shoulder scarf [8, 183]. — А надвечір того ж дня Сью підійшла до ліжка, де лежала Джонсі, умиротворено плетучи дуже синій і зовсім непотрібний вовняний шарф [5, 345].

...and — look out the window, dear, at the last ivy leaf on the wall [8, 183]. — А менер подивись у вікно, люба, на останній листок плюща [5, 346].

Досить часто в перекладі М. Дмитренка трапляється заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, що також супроводжується частковою або повною перебудовою структури речення, що перекладається. Заміна однієї частини мови на слово іншої частини мови — граматична трансформація, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки слів через різні лексичні та граматичні особливості мов оригіналу і перекладу. Така трансформація може застосовуватися до слів майже всіх частин мови, проте найчастіше це спостерігається з такими частинами мови, як іменник, дієслово, прикметник та прислівник.

He was past sixty and had a Michael Angelo's Moses beard curling down from the head of asatur along with the body of an imp [8, 181]. — Йому вже перевалило за шістдесят, і борода в нього, як у скульптури Мікеланджело «Мойсей», кільцями спускалася з його голови са-тири на тіло карлика [5, 342].

A persistent, cold rain was falling, mingled with snow [8, 182]. — Надворі вперто йшов холодний дощ із снігом [5, 344].

Young artists must pave their way to Art by drawing (тут: малюванням) pictures for magazine stories that young authors write to pave their way to Literature [8, 178]. — Молоді художники мусять мостити свої шлях у Мистецтво, малюючи ілюстрації до журнальних оповідань, які молоді автори пишуть для того, щоб вимостити собі шлях у Літературу [5, 339].

After the beating rain and fierce gusts of wind that had endured through the livelong night, there yet stood out against the brick wall one ivy leaf [8,182]. — Цілу ніч пережив дощ і шаленів рвучкий вітер, а на цегляній стіні ще виднів листок плюща [5, 344]. До речі, при такій трансформації, відбувається ще одна — видлучення присудку речення *had endure*, оскільки в такому перекладі роль присудка почали виконувати означення, пройшовши трансформацію.

When it was light enough Johnsy, the merciless, commanded that the shade be raised [8,183]. — Коли розвидніло, Джонсі безжалюбно звеліла підняти штору [5, 345].

Сутність трансформації перестановки (її ще називають пермутацією) в тому, що при перекладі лексичні елементи міняються місцями (тобто змінюють позицію на протилежну). Це відбувається у випадку перекладу словосполучень або фраз. У перекладі художнього тексту така трансформація застосовується досить часто (до речі, в інших видах перекладу така трансформація не поширена) [4, 108].

Цей вид трансформації М. Дмитренко застосовує для того, щоб текст перекладу сприймався логічно-побудованим та мелодійним:

And you used to love that vine so, you naughty girl [8, 180]. — А ти ж, капусне дівчисько, так любила цей плющ! [5, 341].

They're falling faster now [8, с. 180]. — Тепер вони падають швидше [5, 341].

Однак трапляються такі перестановки, які змінюють зміст оригіналу.

The lonest thing in all the world is a soul [8, 182].

Душа <...> становилась чужою всьому на світе [6, 105].

Душі <...> усе на світі стає чуже [5, 344].

Як видно, російський перекладач точніше передав зміст оригіналу. Проте, якщо розглядати точність як «збереження обсягу, форми тощо», а вірність — як «артистизм, художність, мистецьку якість» [2, 84], то в перекладі М. Дмитренка домінує «вірність».

У тексті оповідання є досить цікавий момент, який завдає будь-якому перекладачеві значних труднощів. Це мовлення Бермана, адже він німець і це стає зрозумілим з його німецького імені, а потім — саме з його мовлення, яке пересипане німецькими словами та конструкціями, а також німецькою вимовою англійських слів. *'Vass!' he cried. 'Is dere people in de world mit der foolishness to die because dey drop off from a confounded vine? I hafnot heard of such a thing <...> Vy do you allow dot silly pusiness to come*

in der prain of her? Ach, dot poor little Miss Yohnsy. '<...> Gott! Dis is not any blace in which one so goot as Miss Yohnsy shall lie sick. Some day I vill baint a masterpiece, and ve shall all go away. Gott! Yes' [8, с. 181-182].

О'Генрі чудово вдалося передати погану англійську мову. Він замінив літери *p* на *b*, і навпаки (*pusiness* замість *business*; *prain* замість *brain*, *blace* замість *place*, *baint* замість *paint*); *th* на *d* (*dere*, *de*, *dey*, *dot*, *dis* замість *there*, *the*, *they*, *that*, *this*), *d* на *t* (*goot*, *Gott!* замість *good*, *God*). Герой оповідання О. Генрі неправильно вимовляє губно-губний звук [w] — як губно-зубний [v]: *Vy*, *avaay*, *ve*, *vill* замість *Why*, *away*, *we*, *will*. Зовсім по-німецькому вимовляє Берман й ім'я дівчини — *Yohnsy* замість *Johnsy*.

Отже, перед перекладачем тут стоїть складне завдання, адже йому треба передати стиль мовлення Бермана. У російському перекладі такого натяку на німецьке походження героя взагалі нема. Читач російського перекладу, на жаль, втрачає можливість адекватно прочитати оповідання О. Генрі в цьому аспекті.

Як М. Дмитренко виходить з цієї ситуації? Адже це справді важке завдання - передати українською мовою німецький акцент американця, який говорить англійською. Перекладач знаходить вихід: «Що, — кричав він з жадливим німецьким акцентом» [5, 343]. І все, а далі звичайна українська мова. Можливо, перекладачеві варто було б спробувати якось змінити текст мовлення Бермана, адже без німецького акценту стиль перекладу значно відрізняється від стилю оригіналу. Ми ні в якому разі не прагнемо применшити вартість перекладу М. Дмитренка. Навпаки, як було показано вище, його переклад оповідання О. Генрі досить добрий, і в багатьох моментах кращий за російський варіант. Однак, як зазначає Т. Гаврилів у монографії «Текст між культурами: перекладознавчі студії», оскільки живуть і змінюються мова і культура, мовні спільноти, правила суспільної гри та погляд на світ, то виникає потреба час до часу поновлювати переклади [3,21]. Переклад М. Дмитренка оповідання О. Генрі, який пропонується для вивчення в школі, якісний. Проте здійснений був у радянські часи, а епоха, як відомо, накладає на перекладача певні вимоги. Це ми і продемонстрували. Наше дослідження доводить, що для вивчення в школі треба пропонувати найкращі переклади, якщо ж їх нема, то треба їх зробити.

Література:

1. Афоризмы. Мысли великих людей. — М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. — 381 с.
2. Будний В., Ільницький М. Переклад як форма міжлітературних взаємин // В. Будний, М. Ільницький Порівняльне літературознавство. — Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. — С. 81-110.
3. Гаврилів Т. Текст між культурами. Перекладознавчі студії. — К.: Критика, 2005. — 200 с.
4. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2009. - 304 с.
5. О. Генрі Останній листок // О. Генрі Вибране: Королі і капуста. Новели та оповідання / упоряд. Н.М. Торкут. — К.: А.С.К., 2006. — С. 339-346.
6. О'Генри Последний лист (перевод Н. Дарузес) // О. Генри Избранные новеллы. — М.: Правда, 1978. - С. 100-106.
7. Фінкель О.М. Теорія і практика перекладу // Черноватий Л.М., Карабан В.І., Подміногін В.О., Кальниченко О.А., Радчук В.Д. О.М. Фінкель — забутий теоретик українського перекладознавства: збірка вибраних праць. — Вінниця: Нова Книга, 2007. — С. 49-182.
8. O'Henry The Last leaf // O'Henry. 100 selected stories. — Hertfordshire: Wordworth edition Ltd, 1995. — P. 178-183.
9. High Peter B. An outline of American literature. — NY: Longman inc., 2009. — 256 p.